

BÁBAKALÁCS FÜZETEK – 17.

HAJNÁČKA A OKOLIE AJNÁCSKŐ ÉS KÖRNYÉKE

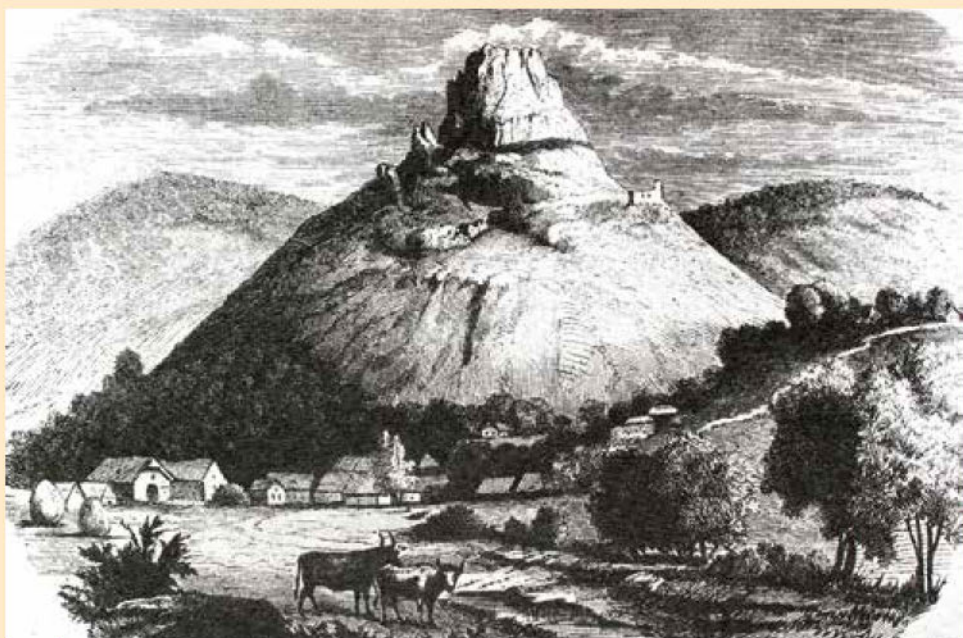
CHRÁNENÁ KRAJNNÁ OBLASŤ CEROVÁ VRCHOVINA
CSERES-HEGYSÉG TÁJVÉDELMI KÖRZET

Kamenné more na Ragáci
Kötenger a Ragácson

Jedna z vrcholových skál Ragáča
A Ragács egyik sziklacsúcsa

Hajnáčka v 19. storočí
Ajnácskő a 19. században

HAJNÁČKA A OKOLIE

AJNÁCSKŐ ÉS KÖRNYÉKE

Riaditeľstvo Národného parku Bükk – Obec Hajnáchka
Bükk Nemzeti Park Igazgatóság – Ajnácskő község

Eger – Hajnáchka, 2014

OBEC HAJNÁČKA

Obec Hajnáčka leží v malej vnútrohorskej kotlině obklopennej vulkanickými kopcami uprostred Cerovej vrchoviny v nadmorskej výške 220 m. Kotlinu pretína potok Gortva. Mierne zvlhnené kopce okolia Hajnáčky budujú pieskovce, do ktorých pred 5 miliónmi rokov prenikla cez hlboké zlomy bazaltová láva. Bazaltové kopce dodnes tvoria najvyššie časti okolitých vrchov. Vulkanická činnosť pred poldruha miliónmi rokov síce utíchla, jej dozvuky sú však badateľné vo forme výverov minerálnych prameňov.

V stredovekých listinách sa názov obce spomína už v roku 1344 ako Anyaskw alebo Aynaskew. Na začiatku 15. storočia obec patrila rodine Szécsényiovcov, ale v roku 1424 bola už kráľovským majetkom. Majiteľmi obecných pozemkov sa neskôr stali Vécseyovci, Kubinyovci, Vayovci, ako aj rodiny Károlyi, Kemény a Ebeczky. V 19. storočí v okolí obce vo veľkom pestovali vinič, ale vyhľadávané boli z Hajnáčky aj čerešne. Obyvatelia sa zaoberali najmä poľnohospodárstvom. Obec bola v celej krajine známa aj vďaka výverom minerálnych vôd v osade Šťavica, kde zriadili kúpele. V roku 1828

mala obec 84 domov s 375 obyvateľmi. Od 19. storočia tu prevádzkovali tehelnú, ale ťažili aj čadič z okolitých sopečných vrchov. Kameňolom na vrchu Borkút otvorili v roku 1864, Ebeczkého baňu na Ragáči v roku 1884.

Obec má v súčasnosti 1164 obyvateľov. Rozloha katastra je 2566 ha. Okrem hradných ruín je najhodnotnejšou kultúrnou pamiatkou obce kaplnka z 18. storočia, kaštieľ z roku 1820 a rímskokatolícky kostol s dvomi vežami, postavený v roku 1994, zasvätený narodeniu Panny Márie. V obci je pošta, pekáreň, hostinec, zdravotné stredisko, dom sociálnej starostlivosti, hasičská stanica, športový areál a o poľnohospodárske pozemky sa stará s. r. o. Gazda.

Okolie Hajnáčky patrí do územia Novohrad-Nógrádského geoparku

HAJNÁČSKY HRAD

Podľa významného uhorského geografa Jánoša Hunfalvyho Hajnáčka leží tam, kde história splýva s legendou. Palócsky spisovateľ Kálmán Mikszáth túto legendu opi-

1. Kostol zasvätený v roku 1994 Narodeniu Panny Márie
Az 1994-ben felszentelt Kisboldogasszonyi temploma

AJNÁCSKŐ KÖZSÉG

Ajnácskő község a Cseres-hegység kellős közepén, az egykori Gömör megyében, vulkáni hegykoszorúval övezett medencében fekszik 220 m tengerszint feletti magasságban. A medencét a Gortva-patak szeli ketté. A község határának lankásabb dombjait homokkő építi fel, amelyekbe 5 millió évvel ezelőtt mélybe nyúló töréseken keresztül bazaltláva nyomult. Ezek a bazaltos kőzetek alkotják a község környékének legmagasabb hegyeit. A bazaltos vulkánosság másfél millió éve elcsendesedett, utózöngéi azonban a mai napig fennmaradtak ásvány-üzoforrások formájában.

A község nevét már 1344 körül említik az okiratok Anyaskw vagy Aynaskew formában. A 15. század elején még a Szécsényiek birtoka, de 1424-ben már királyi várbirtok. Ismertebb birtokosai a Vécseyek, a Kubinyiak, a Vayak valamint a Károlyi, Kemény és Ebeczy családok voltak. A 19. században a község környéke híres szőlőtermő vidék volt, de keresett gyümölcs volt az ajnácskői cseresznye is. Fürdője országos hírnévre tett szert. A község lakossága főleg mezőgazdaságból tartotta fenn magát. 1828-ban 84 háza és 375 lakosa volt. A 19. századtól téglagyár működött itt, de hasznosították a környező vulkáni hegyek bazaltját is. A Borkúti-tető bányáját 1864-ben, a ragácsi Ebeczy-bányát pedig 1884-ben nyitották.

A községnek jelenleg 1164 lakosa van. Határa 2566 hektár. A várromon kívül legértékesebb műemléke a 18. századbéli kápolna, az 1820-ban épített kastély, valamint

2. Spracovanie bazaltu v kameňolome Ragác v roku 1992
Kőfejtés a ragácsi kőbányában 1992-ben

az 1994-ben átadott, Kisboldogasszony tiszteletére felszentelt kéttornyú római katolikus templom. A községben van posta, pékség, egészségügyi központ, szociális otthon, tűzoltólkantanya, vendéglő és sporttelep. A termőföld túlnyomó részét a Gazda kft. gazdálkodik.

Ajnácskő és környéke a Novohrad-Nógrád Geopark része.

AJNÁCSKŐ VÁRA

Ajnácskő, kiváló földrajztudósunk, Hunfalvy János szerint ott található „*hol a történelem a mesével összefolyik*”. A mesét pedig Mikszáth Kálmán e szavakkal írta le:

„*Legelőször értek a gortva-völgyi bűvös forráshoz, mely fölött egy vár emelkedett. Elkezdtek ostromolni s csakhamar sikerült bevenni, kivált Gedő hadnagy vitézsége miatt.*

Tied a vár s a környék – mondá Huba vezér, – s a meddig naplementig érünk, mind a tied legyen a vidék.

Azonban nem kellett sokáig menniök, midőn elibök bukkant egy völgymederből kiemelkedő sziklacsucson egy gyönyörű tündérvár.

3. Poloha obce s okolitými vulkanickými kopcami
A vulkáni hegykoszorúval övezett község fekvése

4. Drevená brána do areálu hradu
A várba vezetle út faragott kapuja

5. Pivnica na pušný prach
A lóporos pince

suje nasledovne: „Vojská sa najprv dostali ku kúzelným prameňom v doline Gortvy, nad ktorými sa vypínal hrad. Začali ho obliehať a čoskoro ho aj dobyli najmä vďaka chrabrosti kapitána Gedőa.

– Hrad je tvoj – povedal Huba Gedőovi. Tvoje bude aj územie až po miesto, ku ktorému sa dostaneme do západu slnka.

Nebolo treba ďalej zozýjsť a v doline na skalnom brale zbadali ďalší prekrásny hrad.

– Ach, či krásny, či krásny! – vykrikla Hajnáčka, dcéra vojvodu. – Otec, daj mi ten hrad, keď ho obsadíme – prosila.

– Nemôžem – hovoril vojvoda Huba – hrad bude patriť Gedőovi, ako som sľúbil.

Nato začal vojvodu prosiť aj Gedő, že mu stačí jeden hrad, nech ten druhý dá dcére, keď sa jej tak zapáčil.

– Nemôžem porušiť svoje slovo – hovoril vojvoda. Ale keď si želáte, nech patrí hrad jej, ale potom nech patrí aj moja dcera tebe. Takto sa zosobášili Gedő a Hajnáčka a žili šťastne v susedných hradoch, ktoré kroniky dlhé časy poznali pod názvami Gedő a Hajnáčka“.

Nápadné bralo uprostred obce priťahovalo každého, ktorý sa sem dostal v rôznych dobách histórie. Svedčia o tom aj archeologické nálezy. Našli tu nástroje aj z doby kamennej. V stredoveku, ešte pred tatárskym vpádom, sa v okolí Hajnáčky usídlili hradní jobagióni z Beckova z Trenčianskej župy. Na brale postavil jednoduchú pevnosť istý Jonáš s bohatšími jobagiónmi z Gemerského Jablonca. Po odchode Tatárov na pokyn kráľa Bela IV. začal jablonecký župan Bata stavať kamenný hrad. Stavbu dokončil Detre, syn župana Marka. V dobe An-

jouovcov. Po početných zmenách majiteľov, hrad dostal ako donáciu Tomáš Szécsényi z rodu Kačičovcov, ktorý sa neskôr stal aj sedmohradským vojvodom. Hajnáčka sa tým stala najmocnejšou obcou v okolí. V roku 1411 patrila ešte Szécsényiovcovi, potom sa dostala späť do rúk kráľovnej, ktorá ho darovala Štefanovi Pohárnokovi. Neskôr sa hrad stal súčasťou majetku Pálóczyovcov a v 15. storočí patrilo k nemu už 20 obcí od Čamoviec cez Čerenčany, Rimavskú Baňu až po Klenovec a Tisovec.

Do hajnáčskeho hradu zavreli v roku 1531 známeho muránskeho lúpežného rytiera Mateja Bašu, ktorého zajal novohradský župan Ferenc Nyáry za odmenu tisíc zlatých. Bašo sa však v noci zlanil s poranenou rukou dole z hradnej veže a ušiel.

V roku 1540 hrad patril Melicharovi Balassovi, potom Kubínyiovcovi, od ktorých ho kúpili bohatí statkári Feledyovci. Vtedy však už boli turecké vojská veľmi blízko. V roku 1554 padli hrady Fíľakovo i Šalgó a 24. apríla 1556 Kara Hamza sečenský beg a Ali, varadínsky beg začali obliehať aj Hajnáčku. Po veľmi tvrdom boji a po zrade večer už obsadili aj poslednú vežu. Pre obyvateľov obce nastali ťažké časy. Kto neutiekol, odvliekli ho do zajatia. S obsadením hradu sa však nezmierili. V roku 1577 pod hradom dobyli vojská kapitána Bálinta Prépostváryho Turkov z fíľakovskej posádky. Doteraz sa pri obci zachoval názov „Turecký cintorín“.

Kráľovské vojská oslobodili Hajnáčku len v roku 1593. Po dlhotrvajúcom spore nakoniec hrad vrátili Feledyovcom, ale keďže Baltazár Feledy zomrel bez potomka, zdedila ho jeho sestra, manželka Krištofa Lorántffyho. Chudoba bola veľká, aj na hrade sa striedali majitelia,

6. Dobavá rytina hajnácskeho hradu
Korabeli metszet Ajnácskő váráról

7. Zobrazenie hradného vrchu v 19. storočí
A várhegy ábrázolása a 19. században

– Oh, be szép, be szép! – kiáltott fel elragadtatva Hajnácska. – Apám, add nekem ezt a várat, ha bevesszük.

– Nem lehet, – mondá Huba – a vár a Gedőé lesz, neki ígértem.

Erre Gedő is könyörögni kezdett, hogy elég neki a másik vár, csak adja ezt oda a leányának, ha olyan nagyon megnyerte a tetszését.

– Nem szeghetem meg a szavamat – szólta a vezér, ám jól van, legyen Hajnácska leányomé a vár, de akkor legyen a leányom a tied.

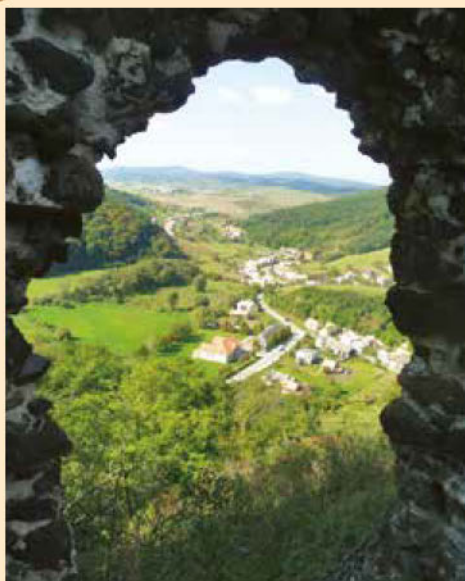
Így keltek össze Gedő és Hajnácska, s sokáig éltek boldogul a két szomszéd várban, melyet Gedő és Hajnácskő várnak említenek sokáig a krónikák."

Az Ajnácskő közepén magasodó hatalmas sziklaszirt mindenkit vonzott, aki a történelem folyamán ide vetődött. Ezt bizonyítják a régészeti leletek. Már a kőkorból is találtak itt marokkövet. A középkorban Ajnácskő környékén a Trencsén megyei beckói (bolondóci) várjobbágyok telepedtek meg a tatárjárás előtt. A sziklán Jónás és a gazdagabb almágyi várjobbágyok építettek hevenyészett földvárat. A tatárok elvonulása után IV. Béla király jóvoltából Bata almágyi ispán kővárat kezdett építeni, amit Detre fia, Markó ispán fejezett be. Számos viszontagság és birtokcsere után az Anjou-korban a vár adományként a Kacsics nemzetségbeli Szécsényi Tamáshoz, a későbbi erdélyi vajdához került. Ajnácskő ezzel csakhamar a vidék legerősebb falujává vált. 1411-ben még a Szécsényiek birtoka volt, majd visszaszállt a királynéra, aki Pohárnok Istvánnak adományozta. A nyolc falut bekebelező vár aztán a Pálóczyak birtokába került és a 15. század derekán már 20 falu

tartozott hozzá, Csomától Cserencsényen, Rimabányán, Klenócon keresztül egészen Tiszolcig.

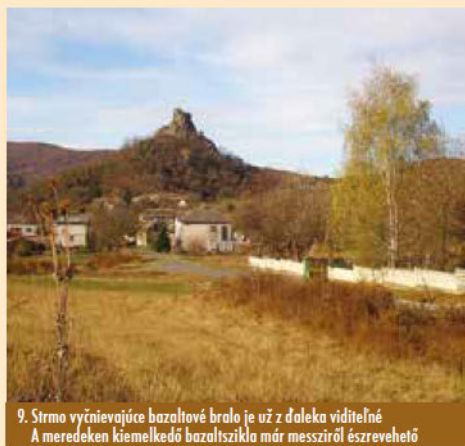
A bazaltsziklára épített várba zárták 1531-ben a híres murányi rablólovagot, Basó Mátyást, akit Nyáry Ferenc honti főispán fogott el a király által kifizetett ezer arany vérdíj fejében. Basó azonban megsebzett kezével az éj leple alatt kötélben leereszkedett a vár tornyából és megszökött. A vár 1540-ben Balassa Menyhérté, majd a Kubinyiaké lett, akiktől a gazdag földbirtokos Feledy család vette át. Ekkor már igen közel járt a török. 1554-ben elesett Fülek és Salgó vára, két évre rá, 1556. április 24-én pedig Kara Hamza szécsényi és Ali nagyváradi bégek megkezdték az ajnácskői vár ostromát is. Igen kemény harcban, tetemes török veszteséggel aztán estére árulás folytán bevették az utolsó bástyát is. Nehéz idők szálltak ekkor Ajnácskőre. Aki nem menekült el, azt elhurcolták rabszíjjon. A várat azonban nem adták olcsón. 1577-ben a vár alatt verte meg a szikszói vásárt kiraló és Fülekre tartó törököket Prépostváry Bálint főkapitány. Erre emlékeztet a Török temető elnevezés is.

A királyi csapatok csak 1593-ban szabadították fel a várat és a falut. Hosszabb huzavona után a Feledyek visszakapták Ajnácskőt, de mivel Feledy Boldizsár örökös nélkül hal meg, nővérére, Lorántffy Kristófnéra szállt a birtok. A szegénység határtalan volt, a vár is gyakran cserélt gazdát (Kubinyiak, Monayak, Rédey Ferenc, Széchy György), míg 1649-ben adományként Fekete Lászlóhoz és vejéhez, Vécsey Sándorhoz nem került. Vécsey kemény kézzel, sokszor kegyetlen módszerekkel kezdte meg az újjáépítést. Majorságokat alapított, erdőket irtatott, ipari tevékenységre ösztönzött. A törökök

8. Výhľad z posledného zachovaného okna hradu
Kilátás a vár utolsó fennmaradt ablakából

až kým sa v roku 1649 nedostal k Alexandrovi Vécsey-mu. Vécsey začal obnovu hradu tvrdou rukou, často aj krutými spôsobmi. Založil majery, dal vyklčovať lesy a podporoval remeselníctvo. Turci však stále ohrozovali hrad, na krátky čas ho aj obsadili, no Vécseyho syn s hajdúchmi ho získal späť. Obyvatelia Hajnáčky ho opäť museli tvrdou prácou obnovovať, no za tri mesiace opravili a postavili všetky poškodené múry.

9. Strmo vycnievajúce bazaltové bralo je už z ďaleka viditeľné
A meredeken kiemelkedő bazaltszikla már messziről észrevehető

Počas Rákócziho povstania sa tu zdržiaval aj generál Miklós Bercsényi, ktorý dňa 18. júna 1709 na hrade dal sťať za zradu Ignáca Szegediho. V nasledujúcom roku hrad obsadili cisárske vojská. V roku 1744 tu ešte bývali dcéry veľkostatkára Vaya, ktoré hrad po Vécsey-m zdedili na polovicu.

Hrad teda prežil neznesiteľne ťažké, ale aj slávne časy. Dnes z neho zostali len zvyšky múrov, niekoľko schodov vytesaných do skaly a pivnica (bývalý sklad pušného prachu), ako nemá svedkovia búrlivej histórie. Len bazaltové bralo čelilo rozmarom histórie. Hoci ho doba značne zdecimovala, dokáže nám poskytnúť cenné informácie o histórii a o jeho prírodných hodnotách.

BAZALTOVÉ BRALO

Vznik brala sa snažil ako prvý odborné vysvetliť známy maďarský geológ József Szabó v roku 1860, ktorý ho považoval za „náhle vytlačенý bazaltový stĺp“. Správny výklad vytvorenia brala predložil v roku 1942 geológ Kálmán Szepesházy, rodák z Veľkého Blhu. Podľa neho je stĺp bazaltových brekcií na hradnom vrchu výplňou prírodného kanála menšieho krátera, ktorého okolité usadeniny odstránila erózia. Opísal aj minerály bazaltu: olívín, augit, amfibol, magnetit, plagioklas, biotit a vulkanické sklo.

Hajnáčsky hradný vrch zaujal aj odborníka na bazalty, L. Jugovicu, ktorý ho v roku 1944 považoval za najformnejší bazaltový kužeľ celej bazaltovej oblasti. V roku 1981 bol určený aj vek bazaltu. Debrecínsky jadrový fyzik Kadosa Balogh na základe rozpadu radioaktívneho draslíka a argónu stanovil vek na 2,58 miliónov rokov, kým bratislavský geológ Ivan Repčok podľa rozpadu uránu na 2,49 miliónov rokov. Sopka teda vybuchla v druhej polovici pliocénu, keď vulkány Steblovej skaly, Pohanského hradu a Šomošky už vyhasli, pomaly prestala fungovať aj sopka nad Kostnou dolinou, ale Ragáč sa ešte neprebudil.

Sypký tufový val krátera hajnáčskeho vulkánu odvtedy odstraňovali dažde a vody potoka Gortva. Až dovtedy, kým sa v ňom neobjavili prvé bazaltové žily. Tvrdý bazalt je odolnejší proti zvetrávaniu, preto zachránil bralo od úplného rozpadu. Zvetrávanie brala bolo oveľa inten-

ezután rövid időre ismét elfoglalják a várat, Thököly kurucok is urai lettek, de Vécsey Sándor fia hajdúival hamarosan visszafoglalta. A vár helyrehozatalából az ajnácskőiek ismét keményen kivették részüket, három hónap alatt el is végezték a munkát.

A Rákóczi-szabadságharc alatt 1709. június 18-án itt járt Bercsényi Miklós generális, amikor a vár udvarán hazaérkezése miatt lefejeztette Szegedi Ignácot. A következő évben azonban a császári hadsereg foglalta el a várat. 1744-ben még bebútorozott termeiben laktak a Vay-lányok, akik Vécsey után felében örökölték a várat.

Az egykor mozgalmas napokat megélt várból mára csak néhány kőfal, kőbe vájt lépcső és a löporos pince maradt fenn, egy letűnt kor néma tanújaként, mely egyszer kegyetlen és elviselhetetlen volt, másszor boldog és dicsőséges. Csak a bazaltszikla állta a történelem szeszélyét, sokszor jócskán megtévedve.

A BAZALTSZIKLA

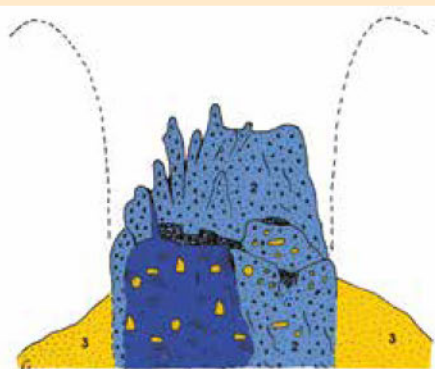
A szikla létrejöttének első tudományos magyarázatát neves geológusunk, Szabó József kísérelte megadni 1860

szepemberében, aki szerint „*ez egy hirtelen feltalódott bazaltoszlop*”. A szikla helyes földtani értelmezését jóval később a nagybalogi születésű kiváló geológus, Szepesházy Kálmán tette közzé 1942-ben: „*A Várhegy tetején meredező bazaltbreccsia-oszlop kisméretű krátercsatorna-kitöltés, amelynek laza oligocén-üledékekből álló környezetét a lepusztító erők eltávolították*”. Ismertette a gyorsan lehűlt bazaltlávában talált ásványokat is: az olivint, augitot, amfibolt, magnetitet, plagioklászot, biotitot és vulkáni üveget.

A nógrád–gömöri bazaltkibúváásokat részletesen kutató Jugovics Lajos 1944-ben Ajnácskőről azt írta, hogy „*az egész gömöri bazaltterületnek egyik legformásabb, egyben legkisebb bazaltkúpja*”. 1981-ben meghatározták a bazalt korát is. Balogh Kadosa debreceni magfizikus kálium és argon radioaktív hasadásának módszerével 2,58 millió, a pozsonyi Ivan Repčok pedig ugyanebben az évben uránhasadási módszerrel 2,49 millió évesnek ítélte az ajnácskői bazaltot. Ez az időszak a pliocén kor második felét jelenti, amikor néhány tűzhányó, például a szár-kői, pogányvári vagy a somoskői már kialudt, a békás-tői is kialvófélben volt, a ragácsi azonban még nem kezdte meg működését.

10. Ruiny hradných múrov
Az egykori vár falai

11. Geologický náčrt bazaltového brala. 1. bazalt, 2. bazaltový tuf (tzv. kominová brekcia), 3. pieskovec
A bazaltszikla földtani vázlat. 1. bazalt, 2. bazalttufa (ún. körtöbreccsa), 3. homokkő

zvínejšie v ľadových dobách, k čomu prispel najmä mráz a divoké vetry.

Potok sa postupne zarezal o niekoľko sto metrov hlbšie do mäkkých pieskoviec, preto vrchol brala je o 133 m vyššie odo dna doliny. Pôvodný tufový val krátera ležal ešte vyššie, okolo sto metrov nad súčasným vrcholom brala. Dno krátera však siahalo hlboko pod okolitý terén. Takýto typ vulkánu sa označuje ako „maar“. V hlboko položenom kráteri sa spravidla udržuje voda vo forme kráterového jazera, preto aj produkty sopky sa dostanú do styku s vodou. Z toho dôvodu sú výbuchy takejto sopky veľmi prudké a búrlivé. Svedčia o tom aj uzavreniny pieskovca v bazalte, ktoré sopka veľkou silou povytŕhávala z hĺbky. Viditeľné sú najmä na stene pri chodníku.

V dôsledku vplyvu činnosti človeka najmä v stredoveku, sa značne zmenil charakter rastlínstva hradné-

12. Stepník červený na brale
Bikapók a szikla falán

ho vrchu. Pôvodný cerovo-dubovo-hrabový porast sa zmenil na agátový. Podobnou zmenou prešli aj bylinné rastliny. Z pôvodných druhov zostalo len niekoľko, ako napr. sezel sivý (*Seseli osseum*), náčtík strieborný (*Potentilla argentea*), skalničnik srstnatý (*Jovibarba hirta*), dúška včasná (*Thymus praecox*) a papraď slezinník pravý (*Asplenium trichomanes*). Rozpoznali to už prví botanici skúmajúci skalné bralo Ján Hulják v 1941 a Ján Futák v roku 1948. Vďaka územnej ochrane sa na brale zachoval aj kavýľ Ivanov (*Stipa ioannis*).

Aj zo živočíchov tu žije niekoľko vzácných druhov. Taká je sucho- a teplomilná modlivka zelená (*Mantis religiosa*), ale aj koník modrokřídlý (*Oedipoda coerulea*), ktorý je charakteristickým druhom teplých skalnatých strání. Nápadný je pavúk stepník červený (*Eresus cinaberinus*), ktorého samec má charakteristickú červenú farbu so štyrmi čiernymi bodkami. Samička, ktorá je väčšia, je úplne čierna. Z jašteríc sa na skalách často vyhrieva jašterica zelená (*Lacerta viridis*) a jašterica múrová (*Lacerta muralis*). Štrbiny brala vyhľadávajú aj netopiere, ale bralo je vhodným útočiskom pre dravcov, ako sokol myšiar (*Falco tinnunculus*) a jastrab krahulec (*Accipiter nisus*). Oba vtáčie druhy hniezdia skôr na stromoch na okrajoch lesa, ale v zimných mesiacoch vyhľadávajú aj ľudské sídla, kde lovia drobné vtáky.

Hajnáčsky hradný vrch je chránený od roku 1964 na ploche 9,7 hektára. Odvtedy sa kategória jeho ochrany niekoľkokrát zmenila, dnes je evidovaný ako prírodná rezervácia.

OKOLIE HAJNÁČKY

ŠŤAVICA

Smerom na Gemerský Jablonec, na ľavej strane cesty vidieť zvyšky prameňov, na ktorých boli v 19. storočí založené prosperujúce kúpele. Kúpele pozostávali z 33 obytných miestností a z 14 kúpeľných izieb. Liečivá voda pochádzala z troch prameňov: Kemény, Kovács a Szécsényi. Teplota vody bola okolo 10-13 °C a pre kúpeľné účely ju zohrievali. Vkusne vybudovaný a parkovo upravený kúpeľný areál bol vyhľadávaný aj zo vzdialenejších miest. Liečili tu najmä reumatické bolesti, žilné ochorenia a ženské choroby. Vo veľkej sále kúpeľnej budovy často

Az ajnácskői tűzhányó laza tufából álló krátergyűrűjét azóta már rég elmosta az eső és a Gortva vize, csak a keményebb bazaltos kőtörmény maradt meg. A bazalt már ellenállóbb az erózióval szemben, ezért megvédte a környező tufát is a teljes lepusztulástól. A lepusztulás folyamata a mainál erőteljesebben jelentkezett a negyedidőszak hideg periódusaiban, amikor fagy- és szélviharok mállasztották a sziklát.

A Gortva több száz méter mélyre vágta be magát a környező, viszonylag erősebben lepusztuló homokkőbe, ezért a szikla csúcsa jelenleg 133 méterrel magasabban van a patak völgytalpánál. A kráter tufagyűrűje eredetileg ennél is magasabban, mintegy száz méterrel a jelenlegi csúcs felett helyezkedhetett el. A kráter alja viszont mélyen a környező terep alá nyúlhatott, ezért a víz krátertavat képezett benne. Az ilyen típusú vulkánok a „maarak”, amelynek anyaga vízzel érintkezik, ezért működésüket igen heves kitörések kísérik. Ennek bizonyítékai azok a homokkőzárványok, amelyeket a nagy erővel kitoró tűzhányó szaggatott fel a mélyből. Iskolapéldaként tárulnak elénk a Várhegy felsőbb részeihez vezető ösvény melletti falon.

Az ember nagyarányú beavatkozása következtében a középkorban a szikla eredeti növényvilága jelentősen megváltozott, az ősi cseres-tölgyes-gyertyánosokat felváltották az akácok. Hasonló elváltozást mutattak a lágyszárú növények is. Az őshonosnak tekinthető fajokból például a szürke gurgolya (*Seseli osseum*), az ezüst pimpó (*Potentilla argentea*), a sárga kövirózsa (*Jovibarba hirta*), a korai kakukkfű (*Thymus praecox*) és a páfrányokhoz tartozó aranyos fodorka (*Asplenium trichomanes*) maradt meg, amit már a szikla növényvilágának első kutatói, Hulják János 1941-ben és Ján Futák 1948-ban is kihangsúlyoztak. A védelemnek köszönhetően megmaradt a pusztai árvalányhaj (*Stipa ioannis*) is.

A sziklaszirt állatvilágából több faj is értékes. A szárazság- és melegkedvelő imádkozó sáskán (*Mantis religiosa*) kívül előfordul itt a köves hegyoldalak jellegzetes melegkedvelő képviselője, a kékszárnyú sáska (*Oedipoda coerulea*). Különös látványosság a bikapók (*Eresus cinnaberinus*), amelynek hímje messziről észrevehető, mivel utóteste élénkpiros, négy fekete folttal. A nagyobb méretű nőstény azonban már teljesen fekete. A gyíkok közül a zöld gyík (*Lacerta viridis*) és a fali gyík (*Lacerta*

13. V tufovej výplni brala sú dobre viditeľné svellejšie uzavreniny pieskovca. A szikla tufás kőtörményében jól láthatók a világos színű homokkőzárványok.

muralis) jelenik meg gyakran a sziklafalakon. A sziklák között több denevér faj is tanyázik. A várhegy szikláját átmeneti támadóhelyként használja a vörös vércse (*Falco tinnunculus*) és a karvaly (*Accipiter nisus*). Ezek leginkább fákon, erdőszéleken fészkelnek, de különösen a téli hónapokban felkeresik az emberi településeket is, ahol apró madarakra vadásznak.

Az ajnácskői Várhegy 1964 óta védett 9,7 hektár területen. Azóta a természetvédelmi besorolás néhányszor változott, jelenleg természeti rezervátumként tartják nyilván.

AJNÁCSKŐ KÖRNYÉKE

BATAHÁZA (CSEVICEPUSZTA)

Almágy felé haladva, az út bal oldalán még látszanak az egykori kutak maradványai, amelyek a 19. századi virágzó fürdőről tanúskodnak. A fürdő 33 lakosztózával és 14 fürdőszobával rendelkezett. A gyógyvizet három forrás szolgáltatta: a Kemény, a Kovács és a Szécsényi. Hőmérsékletük 10–13 °C körül volt, a fürdőre tehát felmelegítették. A szépen parkírozott fürdőkomplexumot

14. Kúpele v roku 1864.
A fürdő 1864-ben

usporiadávali aj slávnosti, známe boli najmä tzv. Anna bály. V roku 1845 sa v hajnáčskych kúpeľoch zastavil aj Sándor Petőfi, ktorý sa zmienil o tom aj vo svojich cestopisoch.

Voda prameňov je hydrogénuhlíčitánová a síranová so značným obsahom vápnika, železa a horčíka. Má pomerne vysoký obsah oxidu uhličitého (okolo 2300–2400 mg/l). Voda prúdajúca v pieskovočoch sa totiž mieša s oxidom uhličitým, ktorý vystupuje nahor z hlbokých tektonických zlomov. Vyšší obsah vápnika a železa pochádza taktiež z okolitých pieskovočov, ktoré ako morské usadeniny obsahujú miestami značné množstvo vápnej hmoty z bývalých schránok mäkkýšov, ale tvrdšie pieskovočové lavice majú aj vyšší obsah železa.

Majiteľom kúpeľov bol barón Kemény, ktorý ich však na konci 19. storočia zredukoval a po druhej svetovej vojne definitívne zanikli.

15. Tak vypadala Kostná dolina v roku 1860 (kresba K. Markón)
1860-ban még így nézett ki a Csontos-árok (Markó Károly rajza)

KOSTNÁ DOLINA

V okolí vŕmoľového jarku na Békás-tó pri Hajnáske ľudia pracujúci na poliach nachádzali po väčších dažďoch kosti veľkých zvierat. Miestny zemepán Emil Ebeczky v druhej polovici 19. storočia správne odhadol, že sú to vzácne paleontologické zvyšky a niekoľko z nich aj poslal do múzea v Budapešti a vo Viedni. Vo svojom sídle v Novej Bašte si z nich vytvoril aj menšie múzeum. Túto lokalitu v septembri 1860 ako prvý preskúmal jeden z najznámejších geológov vtedajšej doby, József Szabó spolu s Františkom Kubinyim z Vidinej, neskorším spoluzakladateľom Uhorskej geologickej spoločnosti. Kubinyi v roku 1863 časť nálezov odborne spracoval. Spomínal aj dokonale zachované mastodontie kly, z ktorých vyrábali v tom čase gombíky. Sándor J. Krenner z národného múzea z Budapešti bol prvý, ktorý v roku 1867 podrobne preštudoval paleontologické nálezy tzv. Kostnej doliny. Opísal odtiaľto kosti tapíra *Tapirus priscus* a obra *Castor ebeczkyi*, ktorého nazval na počesť nálezcu E. Ebeczkého. Ešte v tom istom roku publikoval viedenský paleontológ H. Meyer mimoriadne zachovanú tapíriu lebku zaslanú E. Ebeczkým ako *Tapirus hungaricus*. Nálezy sa v tej dobe stali už tak známe, že ich podrobne predstavil aj János Hunfalvy vo svojej monografii Gemera-Malohontu v roku 1867.

Koncom mája 1899 Kostnú dolinu preskúmali geológovia Kráľovského geologického ústavu z Budapešti Ferenc Schafarzik a Gyula Pethő, ktorí vyslovili názor, že nálezy sa zachovali v usadeninách pliocénneho jazera za periodických výbuchov sopky. Toto zistenie sa potvrdilo aj neskôr.

Kostná dolina zaujala aj mineralógov. V bazaltovom úlomku našiel v roku 1899 Gyula Szádeczky korund veľkosti 7 x 2 mm. V júni 1915 v Kostnej doline robil vykopávky známy paleontológ Tivadar Kormos, ktorý v roku 1934 opísal odtiaľto snáď najznámejší nález, medveďa pandu *Parailurus hungaricus*.

Po druhej svetovej vojne, v rokoch 1955–1957 nálezy Kostnej doliny skúmal český odborník Oldřich Fejfar. Zo siedmych vykopaných sond pozbieral vyše 200 kg kostí, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú v Prahe. Získané poznatky publikoval vo viacerých odborných časopisoch a v monografii vydanéj v roku 1964. Odtiaľto pre vedu po prvýkrát opísal niekoľko drobných hlodavcov, ako

messze földről keresték fel a gyógyulni vagy felüdülni vágyók. Elsősorban reumatikus és érrendszeri bántalmak vagy női bajok gyógyítására használták. A fürdőház nagytermében gyakran rendeztek mulatságokat is. Különösen az Anna-bálok voltak híresek. 1845-ben Petőfi is járt itt, amiről útijegyzeteiben emlékezett meg.

A források vize hidrogén-karbonátos, szulfátos, jelentős mész-, vas- és magnéziumtartalommal. Szén-dioxid-tartalma aránylag magas (2 300–2 400 mg/l), ami annak köszönhető, hogy a homokkőben áramló víz keveredik a nagy mélységbe nyúló szerkezeti töréseken keresztül mindmáig feltörő szén-dioxiddal. A magasabb mész- és vastartalom szintén a homokkőből származik, amely tengeri üledék révén jelentős mennyiségben tartalmaz meszet kagylók és csigák maradványaként, a keményebb homokkőpadok pedig enyhén vastartalmúak.

A fürdő egykori tulajdonosa báró Kemény volt. Még a 19. század végén hanyatlásnak indult, majd végérvényesen a második világháború után szűnt meg.

CSONTOS-ÁROK

Az ajnácskői határ mezein dolgozó munkások már a 19. század második felében észrevették, hogy a Békás-tó mély vízmosásos árkában eső után hatalmas állatok csontjai fehérlenek. Földesuruk, az egyházasbáti Ebeczky Emil nyomban felismerte, hogy ősmaradványokról van szó, ezért néhányat belőlük elküldött a Magyar Nemzeti Múzeumnak és a bécsi udvari múzeumnak. Báston Ebeczky helyi múzeumot is berendezett a leletekből. Elsőnek Szabó József, a kor egyik legnevesebb magyar geológusa látogatta meg 1860 szeptemberében a lelőhelyt a videfalvai Kubinyi Ferenc társaságában, aki a Magyarhoni Földtani Társulat egyik megalapítója volt. 1863-ban Kubinyi szakdolgozatot írt az ősmaradványokról, megemlítve, hogy masztonagyarak annyira ép állapotban maradtak fenn, hogy csiszolva még gombokat is készítettek belőlük. Krenner József Sándor, a Magyar Nemzeti Múzeum ásványtárának gondnoka volt az első, aki megbízatást kapott az ajnácskői ősmemlések részletes elemzésére. Tudományosan 1867-ben írta le többek között a *Tapirus priscus* tapírfajt és a *Castor ebeczkyi* hódfajt, amelyet Ebeczky Emilről nevezett el. Még ebben az évben publikálta Meyer az

16. Vykopávky Teodora Kormosa v roku 1915
Kormos Tivadar ásátása 1915-ben

Ebeczky által megküldött tapírkoponyát *Tapirus hungaricus* néven. Ekkor a leletek már annyira közismertté váltak, hogy azokat részletesen ismertette Hunfalvy János is 1867-ben kiadott Gömör–Kishont-monográfiájában.

1899. május végén Schafarzik Ferenc és Pethő Gyula, a Magyar Királyi Földtani Intézet főgeológusai vizsgálták a Csontos-árkot. Állításuk – hogy az ősmaradványok egy pliocén kori tó üledékeiben maradtak fenn és a vulkáni kitérések a tó megléte után is folytatódtak – mára már bebizonyosodott. A Csontos-árok még a mineralógusokat is megmozgatta. Egy bazalttörmelékben megtalált 7×2 mm nagyságú korundot Szádeczky Gyula tett közvé 1899-ben. 1915. júniusában a kor egyik legnevesebb paleontológusa, Kormos Tivadar végzett ásátásokat a Csontos-árkokban. 1934-ben írta le az árok egyik legismertebb leletét, a *Parailurus hungaricus* panda medvét.

A második világháború után cseh szakemberek érdeklődtek az elhíresült lelőhely iránt. 1955–1957-ben Oldřich Fejfar prágai paleontológus kezdett itt kiterjedt ásátásokba. A hét kutatógödörből több mint 200 kg ősmaradványt gyűjtött össze, amelyet Prágában helye-

17. József Szabó (1822–1894),
prvý prieskumník Kostnej doliny
Szabó József (1822–1894),
a Csontos-árok első kutatója

18. Nálezy Kostnej doliny: zub mastodonta
A Csontos-árok leletei: masztodon foga

Čelusť hyeny
Híéna alkapcsa

Čelusť tapíra
Tapír alkapcsa

Mimomys hajnackensis a *Mimomys hintoni*, iné nálezy (*Trogontherium minus*, *Prospalax priscus* a *Crocota perrieri*) boli prvými nálezmi na území vtedajšieho Československa. Medzi zaujímavé nálezy Fejfara patril zub opice z čeľade *Cercopithecidae*. Z Kostnej doliny sú však známe aj nálezy rýb, plazov, lastúrnikov a rôznych zvyškov rastlín, ktoré svedčia o subtropickkej klíme vtedajšej doby. Naposledy tu robilo výskum Gemer-Malohontské múzeum, ktorého výsledky publikoval M. Sabol v roku 2004.

Geológovia Geologického ústavu Dionýza Štúra vrtom z roku 1980 dokázali, že usadeniny jazera pôvodne vyplňali kráter typu maar (ako v prípade Hajnáčskeho hradného vrchu). Výmofový jarok dlhý 380 m teda odkrýva sopečné horniny a usadeniny tohto jazera. Z charakteru usadenín sa dá predpokladať, že prvé prudké výbuchy povytrhávali bloky z podložínych pieskocov a vytvorili lievnik hlboký aj sto metrov. Zo spodných vôd v lievnikovitom kráteri čoskoro vzniklo jazero. Prstencový val krátera len o málo prečnieval nad okolitý terén. Neskôr sa časť valu sklzála do jazera, alebo ho odstránila erózia a jazero sa stalo prietokovým. Voda prilákala pliocénnych cicavcov, ktoré z jedovatých výparov alebo následkom sklútnia na sypkých tufoch spadli do jazera. Ich telá dobre konzervovala vrstva popola z nasledujúceho výbuchu. Niektoré kosti našli aj v tufoch, čo dokazuje úhyn časti zvierat aj počas výbuchov. Na základe veku kostí ako aj magnetickej polarít vulkanických hornín sa dá predpokladať, že sopečná činnosť sa odohrávala zhruba pred 3 miliónmi rokov.

Kostná dolina je medzinárodnou stratigrafickou typovou lokalitou. Na základe zónovania treťohôr podľa cicavcov reprezentuje zónu 16a s názvom *Mimomys hajnackensis*. Preto je vyhľadávaným miestom početných domácich a zahraničných odborných exkurzií. V roku 1994 územie Kostnej doliny vyhlásili za národnú prírodnú pamiatku na ploche 4,92 ha. Sprístupnenie lokality a predstavenie jej svetoznámych nálezov širokej laickej i odbornej verejnosti sa však bohužiaľ doteraz nepodarilo uskutočniť aj napriek niekoľkým predloženým projektom.

RAGÁČ

Vrch Ragáč je ďalším pekným príkladom vulkanickej činnosti v okolí Hajnáčky. Jeho vrchol predstavuje charakteristický troskový kužeľ, ktorý už počas svojho vzniku výrazne vyčnieval nad okolitým terénom (na rodieľ od maarových vulkánov hradného vrchu a Kostnej doliny). Geológ J. Szabó v roku 1860 o ňom píše, že „Ragáč je jeden z najdominantnejších vrcholov okolitej krajiny. Otvára sa z neho krásny výhľad, na jednej strane vidieť Filákovu, Lučenec a Halič, na strane druhej Rimavskú Seč, Rimavskú Sobotu a Putnok“. Z 537 m vysokého vrchola Ragáča sa však otvára výhľad aj na okolité sopečné kopce, na Ostrú skalu, Zabodu a na Steblovú skalu.

19. Erodovány zvyšok bývalého vulkanického kráteru
Az egykori tűzhányó lepusztult maradványa

zett el. Ismereteit több szakmai tanulmányban és egy 1964-ben kiadott monográfiában foglalta össze. A tudomány számára elsőként írta le néhány apró rágcsálót (pl. *Mimomys hajnackensis*, *Mimomys hintoni*) maradványait, más leletek (*Trogontherium minus*, *Prospalax priscus* és a *Crocata perrieri* nevű hiénafaj) pedig csehszlovákiai viszonylatban bizonyultak újnak. Fejfar jelentős leletei közé tartozott még a *Cercopithecidae* családjába tartozó majom foga. Előkerültek innen továbbá halak, hüllők, kétlábúak, kagylók és növények maradványai is, amelyek egyértelműen meleg, szubtrópusi éghajlatra utalnak. A Csontos-árokban utoljára a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum végzett ásásokat, amelyek eredményeit Martin Sabol publikálta 2004-ben.

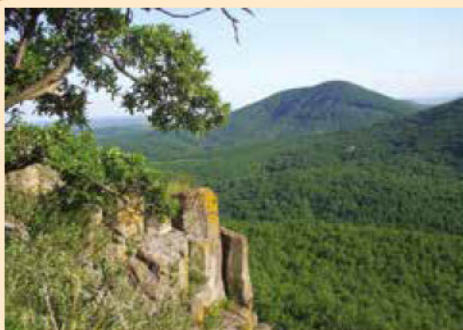
A pozsonyi Dionýz Štúr Földtani Intézet szakemberei 1980-ban fúrással bizonyították, hogy a tavi üledékek egy maar jellegű kráter tölcserét töltik ki, vagyis a tűzhányó jellege hasonló volt a várhegyéhez. A 380 m hosszú vízmosásos árok tehát ennek a krátertónak a nyugati oldalában levő képződményeit tárta fel. Az üledékek alapján a vulkán első heves kitérésai felszaggatták az aljzat homokkövét, majd száz métert is meghaladó mélységű tölcsereszerű krátert hoztak létre. Az ebbe beszivárgott talajvíz, valamint a felgyülemllett esővíz hatására a kráter fenekén a tó keletkezett. A kráter körül kialakult tufagyűrű csak kevéssel emelkedett a környező felszín szintje fölé. Később a tufa egy része lepusztult vagy beledűszott a tóba, miáltal a tó átfolyóvá vált. A

mélyben csillogó krátertó vize odacsalogatta a mit sem sejtő állatokat, amelyek aztán a kigőzölgő mérges gázoktól, vagy pedig a meredek lejtőn lecsúszva a tóban lelték halálukat. A tetemeket a következő kitérés hamuréteggel takarta be, ami aztán jól konzerválta a csontokat. Néhány csontot tufába ágyazva is találtak, ami arról tanúskodik, hogy az állatok egy része a tűzhányó heves kitérésok pusztulhatott el. A csontok, valamint az itt található vulkáni kőzetek mágneses polaritása által a tűzhányó korát is meghatározták, megközelítőleg 3 millió évben.

A Csontos-árok jelenleg nemzetközi rétegtani típuslelőhely, a harmadidőszak emléskök általi felosztásában a 16a zónát képviseli, amelynek neve *Mimomys hajnackensis*. Ezért számos bel- és külföldi szakmai tanulmányútnak is célpontja lett. Ezt figyelembe véve az árok területét 1994-ben nemzeti természeti emlékké nyilvánították 4,92 hektáron. Erre és világhírű leleteinek bemutatása azonban sajnos máig sem sikerült, annak ellenére, hogy több terv is készült.

RAGÁCS

Az 537 méter magas Ragács az Ajnácskő környéki vulkánok további szép példája. Jellegzetes vulkáni salakkúp, amely már létrejöttkor is jócskán kiemelkedő hegycsúcsot képezett, eltérően az ajnácskői Várhegytől vagy a Békás-tótól. Már Szabó József 1860-ban észrevette, hogy a „*Ragács egyike a táj leguralkodóbb csúcsainak ... Gyönyörű kilátást élvezni rajta. Egy oldalról látszik*

20. Pohľad na Ragáč zo Steblovej skaly
A Ragács látképe a Szár-köröl

Smerom na východ sa reliéf Cerovej vrchoviny mení na kopcovitý, budovaný pieskovecami.

Smerom na juh od vrcholu sa tiahne takmer 2 km dlhý úzky hrebeň, ktorý je pozostatkom lávového prúdu pochádzajúceho z krátera sopky. Poskytuje kvalitný bazalt, ktorý je využívaný už od 19. storočia. Ťažba však značne poškodila neobyčajne cenný prírodný výtvor.

Cesta hrebeňom je zvlášť pekná najmä v lete, keď slnečné stránne cerového lesa pokrývajú purpurové kvety kukučky vencovej (*Lychnis coronaria*). Pozoruhodné je tu

22. Doskovitá odlučnosť bazaltovej žily
Egykori bazalttelér pados elváltása

21. Vrchol Ragácsa
A Ragács csúcsa

aj rozloženie drevín v lesných porastoch. Po južnejšie a juhozápadne orientovanej strane nájdeme cer, ktorý vďaka hlbším koreňom lepšie znáša teplo a sucho, kým k severu sklonené svahy pokrýva buk. Nemusíme sa prekvapiť, keď cestou stretne muflónov. Sú nepôvodnou zverou introdukovanou začiatkom minulého storočia za účelom chovu a lovu. V súčasnosti je muflón v tomto prírodnom prostredí premnožený. Najväčšie škody muflónie stáda zanechávajú na okrajoch a hranách skalných plošín, kde úplne likvidujú vzácnu teplomilnú flóru aj s korenkami.

Vrchol kopca tvoria dve vyčnievajúce bralá vo forme rohov. Odtiaľto pochádza aj názov Ragácsa, staroslovenský Rogač. Tzv. rohy tvoria dve mohutné bazaltové žily vtlačené do tufov zložených z vulkanických útržkov a bômb. Odolné žily zachránili časť tufov od erózie, ktorá už úplne odstránila kráter bývalej sopky. Ďalšiu žilu môžeme vidieť na severozápadnom svahu. Vystupuje tu 17 m vysoké, zvislo položené doskovité teleso, ktorého šírka je len 1–2 m. Zvislá doskovitá odlučnosť bazaltu nám prezrádza, že bazalt utuhol vo vertikálnej pukline vo forme žily. Okolitú tufovú hmotu neskôr odstránila erózia, kým odolný bazalt sa zachoval takmer vcelku. Vek bazaltu na Ragáči v roku 1981 určili na 1,4 miliónov rokov. Ragáč patrí teda k mladším sopkám Cerovej vrchoviny.

Sopka Ragácsa patrila k najbúrlivejším vulkánom okolia Hajnáchky. Svedčia o tom časté dutiny v poróznom bazalte. Na miestach, kde pod tlakom vystupujúce pary a plyny nenarazili na väčšiu prekážku, s veľkou silou vyfúkali na povrch. Taký výfukový komín sa zachoval pod vrcholovým bralom. Jeho hĺbka je v súčasnosti 9 m.

Fülek, Losonc, Gács; másíkról Rimaszécs, Rimaszombat, Putnok". A csúcstól azonban szép kilátás nyílik a környező vulkáni hegyekre is, a Hegyes-kőre, a Zaboda-kőre és a Szár-kőre, amelyeket kelet felé a Cseres-hegység homokkőves, jellegzetesen dimbes-dombos tája vált fel.

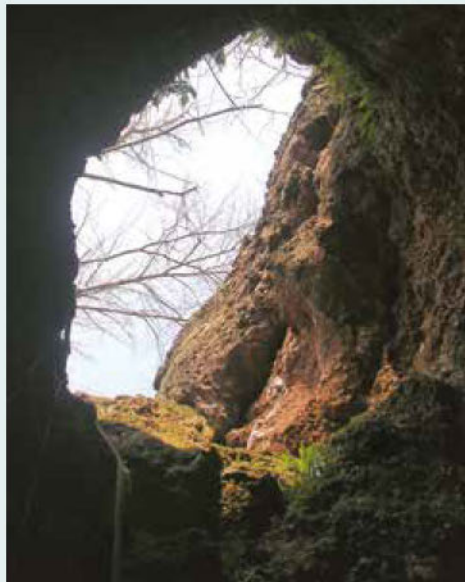
A csúcstól déli irányba mintegy 2 kilométer hosszú szűk gerinc húzódik, amely a tűzhányóból kifolyó lávafolyam maradványa. Kiváló bazaltot hagyott az utókorra, amit a 19. századtól igyekeztek is hasznosítani, nem kevés kárt okozva ezzel a páratlan értékű természeti jelenségben. A gerincen felvezető út igen kellemes, főleg nyáron, amikor a cseres erdő napsütötte részeit gyakran díszítik a bársonyos kakukkszekfű (*Lychnis coronaria*) bíborpiros virágai. Figyelemre méltó az erdők fafajtajának megoszlása is: a déli (délnyugati) kitettségű lejtőt cserfák borítják, amelyek mélyebb gyökérzetük révén jobban bírják a szárazságot, míg az északabbra eső hidegebb részekben bükkösöket találunk. Ne lepődjünk meg, ha utunk során muflonnal is találkozunk. Ezt a vadászati célokból a múlt század elején betelepített, majd elszaporodott juhféle állatot nemigen kedvelik a természetvédők, mivel gyakran széttapossák a sziklagyepet ritka és érzékeny növényfajait.

A csúcstól két hatalmas szarvként kiemelkedő sziklaszirt képezi. Innen származik a hegy szláv eredetű neve is: *Rogacs*, vagyis szarvval ellátott hegy. A két szarv pedig nem más, mint a tűzhányó által kidobált vulkáni bombákba és lávafosztlányokba benyomult bazalttelér. A kemény és ellenálló bazalt megvédte a tufa egy részét a lepusztulástól. Az eredeti krátert az erózió azonban mára már teljesen lepusztította. Hasonló telér ágaskodik a csúcstól északnyugatra, ahol egy 17 méter magas, élére állított „asztallappal” találjuk magunkat szemben. Szélessége mindössze 1–2 méter. Az oldalfalain felismerhető függőleges bazaltpadok elárulják, hogy a bazaltláva eredetileg a salakkúp egy függőleges hasadékaiban szilárdult meg teléreként. A bazalttufa itt is lepusztult, míg a keményebb és ellenállóbb bazalttelér, dacolva az időjárás viszontagságaival, megmaradt. A ragácsi bazalt korát 1981-ben 1,4 millió évben határozták meg. A Ragács tehát a térség fiatalabb vulkánjai közé tartozik.

A ragácsi vulkán a hegység egyik leghevesebben működő tűzhányója volt. Ez onnan tudható, hogy az amúgyis pórusos-lyukacsos bazaltban számos kisebb-nagyobb üreg található. Ezeket a tűzhányó működését kísérő robbanások hozták létre. Ahol a feláramló vízgőz és

23. Vífukový komín zvonka
A gázkifúvósos kürtő kívülről

24. a zvdntra
... és belülről

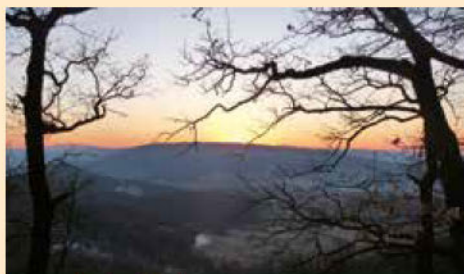

25. kúp. Vulkanická Ebeczkého jaskyňa
A vulkánii eredetű Ebeczky-barlang

V prípade, že pod tlakom vystupujúca voda sa na povrch nedostala, následkom zníženia tlaku pod povrchom sa premenila na paru, vybuchla a vytvorila väčšie-menšie dutiny. Takúto dutinu, tzv. Ebeczkého jaskyňu, môžeme vidieť v malom tufovom lome. Horizontálna chodba s dĺžkou 17 m sa miestami rozširuje do guľovitých priestorov v spečených sopečných bombách. Ich steny pokrýva tenký vápnitý povlak, ktorý sa pravdepodobne vyzrážal z horúcej vody po výbuchu.

Ragáč bol jedným z prírodných rarít Cerovej vrchoviny, ktorý na ochranu navrhli už v roku 1956. Za prírodnú rezerváciu ho však vyhlásili len v 1964. Chránené územie na ploche 9,73 ha sa aj v súčasnosti vzťahuje len na bezprostredné okolie vrchola, žiadalo by sa ale ochranu rozšíriť na celý hrebeň, ktorý jedinečným spôsobom reprezentuje charakter lávového prúdu.

Z Hajnáčky sa na Ragáč dostaneme po zelenej turistickej značke. Táto na vrchol vedie strmším západným svahom, menej náročný je však výstup hrebeňom od kameňolomu.

26. Mystický Pohanský hrad.
A misztikus Pogányvár

POHANSKÝ HRAD

Pohanský hrad je charakteristickým tabuľovým vrchom na bývalom lávovom pokrove medzi obcami Hajnáčka, Šurice a Stará Bašta na rozhraní Gemera a Novohradu. Medzi miestnymi obyvateľmi bola táto neobvyklá vyvýšenina oddávna opradená bájkami a legendami. Mystiku lokality zvyšujú aj zvyšky kamenného múru zachovaného po obvode plošiny a doteraz nevyjasnené zemné vyvýšeniny na planine.

V starých listinách sa Pohanský hrad spomína už v roku 1341 ako *Pugan War*. Výskumy archeológa Václava Furmánka v roku 1994 dokázali, že prevažnú časť múrov po obvode plošiny postavili Kelti. Pôvodne išlo teda o keltskú pevnosť.

Z vedeckého hľadiska medzi prvými skúmal Pohanský hrad geológ József Szabó, ktorý ho navštívil v septembri 1860. V roku 1868 archeológ Jenő Nyáry prvýkrát skúmal jaskyne a archeologické nálezy lokality. Podľa neho „*nie je väčší vrch a krajší výhľad v okolí. Ani silnejší ochranný múr nedokáže postaviť ľudská ruka*“.

Mohutná tabuľová hora o rozlohe 600 x 900 m, vyvýšená nad dolinami o 350 m, je zároveň aj rozvodím ľpa a Slanej. Najvyšším bodom plošiny je juhozápadný cíp pri Čertovej skale vo výške 578 m nad morom, odkiaľ sa otvára nádherný výhľad na obce Podmedvešia. Tu je aj najhrubší bazaltový pokrov, okolo 35 m, ktorý sa smerom na sever stenčuje. Vek bazaltu na Pohanskom hrade určili na 4,7 miliónov rokov.

Okraje bazaltovej plošiny lemujú mohutné skalné steny a bralá. Miestami sa polámali na bloky a na mäkkom pieskovicovom podklade sa zosúvali dolu svahom. Pod južným okrajom sa zosunula celá stena, ktorá v súčasnosti vytvára zaujímavú „skalnú ulicu“ v dĺžke 65 m.

27. Jenő Nyáry (1836–1914),
prvý prieskumník jaskýň
a archeologických nálezov
Pohanského hradu
Nyáry Jenő (1836–1914),
a pogányvári barlangok és
régészeti leletek első kutatója

gázok nem ütköztek áttörhetetlen akadályba, nagy erővel kifújta a felszínre. Ilyen, 9 m mélységű gázkifúvások kürtő található a csúcs alatti szikla tövében. Amennyiben azonban a nagy nyomás alatt feltörő víz nem tudott a felszínre jutni, a nyomáscsökkenés hatására robbanásszerűen gőzzé változott, a robbanás pedig üregeket hozott létre. Ilyen módon keletkezett a kis tufabányában található Ebeczky-barlang. A 17 méter hosszú vízszintes járat néhány gömbszerű fiülkét is magába foglal. A barlang összesült vulkáni bombákból álló falait néhol vékony meszes réteg vonja be, amely valószínűleg a robbanás után keletkezett üregbe benyomuló forró vízből vált ki.

A Ragács egyike volt azoknak a természeti ritkaságoknak, amelyeket már 1956-ban állami védelem alá javasoltak. Természeti rezervátummá azonban csak 1964-ben nyilvánították. A jelenlegi 9,73 hektáros védett terület sajnos még mindig csak a csúcs környékét foglalja magába, pedig a védelmet ugyancsak indokolt lenne kiterjeszteni az egész gerincre, amely hűen tükrözi a felszínre ömlött lávafolyam jellegét.

A Ragácsra Ajnácskőből a zöld turistajelzés mentén juthatunk fel. Ez a meredekebb nyugati oldalon vezet fel a csúcsra. Kevésbé meredek a ragácsi kőbányától a gerincen végigvezető erdei ösvény.

28. Pohanský hrad je obkolesený skľznutými skalnými bralami
A Pogányvár peremét lecsúszott sziklatömbök övezik

POGÁNYVÁR

A Pogányvár vulkáni eredetű látvarakáros táblahegy Gömör és Nógrád megye találkozásánál, Sőreg, Ajnácskő és Óbást között. A rejtélyekkel teli legendás fennsíkra mindig tisztelettel tekintettek az ott lakók és az odalátogatók. A hely misztikumát növeli a fennsík peremén végigfutó kőfalmaradvány, valamint a máig megfejtetlen eredetű néhány földhalom.

A hegy említése már 1341-ben egy Nagy Lajos-kori határleírásban *Pugan War* alakban szerepel. Az 1994-ben Václav Furmánek régész által végzett újabb

29. Bazaltová plošina
A bazaltfennsík

30. Dvojitá skala sa stala symbolom Pohanského hradu
A Kétágú-kő a Pogányvár jelképévé vált

Na jej východnom konci sa nachádza tzv. Dvojitá skala, ktorá sa stala symbolom Pohanského hradu. Úplným rozpadom zosunutých blokov sa vytvárajú kamenné moria. Sú taktiež charakteristickou črtou svahov Pohanského hradu, ktoré poskytujú útočisko pre jašterice, hady, ale aj pre dravé cicavce.

Pohanský hrad je známy aj výskytom jaskýň. Doteraz známych 31 jaskýň sa tu vytvorilo v rôznych štádiách svahových pohybov skalných blokov na okraji masívu. Jedna z najvýznamnejších je Stĺpová jaskyňa s dĺžkou 182 m, ktorá sa nachádza na rozsadline odtrhnutého bloku zo západného okraja plošiny. V jej priestoroch zistili doteraz jediný výskyt netopiera nymfinho (*Myotis alathoe*) na Slovensku, ale žijú tu aj vzácne štúríky a pavúky prispôbené podzemnému životu. Blízko Stĺpovej jaskyne sa otvára 68,5 m dlhá jaskyňa Šurický úkryt, ktorú počas druhej svetovej vojny utečenci využívali ako skrýšu. Nemenej významná je Nyáryho jaskyňa na južnom okraji plošiny, v ktorej sa vyskytujú tzv. koreňové

32. Poniklec veľkokvetý na bazaltovom brale
Ledénykőkőrcsin a bazaltsziklán

31. Kosatec dvojfarebný
Tarka nőszirom

stalagmity, na Slovensku doteraz na jedinom mieste. Tento zaujímavý prírodný jav sa vytvára vyrastaním tenkých koreňov stromov následkom stálego kvapkania vody v jaskyni. Pod ňou sa v kamennom mori nachádza 151 m dlhá sieť podzemných chodieb Labyrintovej jaskyne. V jej spodných chodbách sa často udržiava ľad aj v letných mesiacoch. Nižšie na južnom svahu sa medzi balvanmi skrýva 81 m dlhá Črepová jaskyňa. Názov pochádza z bohatého výskytu črepín, ktoré svedčia o jej dlhšom využívaní v bronzovej dobe ľuďmi pilinskej a kyjatickej kultúry, ale aj v stredoveku. Jaskyne Pohanského hradu sa vytvárali v nerozpustnej hornine – bazalte, preto neobsahujú ani kvapľovú výzdobu. Nie sú otvorené pre verejnosť, preto vstup do nich je zakázaný aj nebezpečný.

Na Pohanskom hrade je známych okolo 450 druhov vyšších rastlín, z ktorých je vyše 30 ohrozených alebo vzácných. Patrí medzi ne falia zlatohlavá (*Lilium martagon*), poniklec lúčny český (*Pulsatilla pratensis* ssp. *bohémica*), poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*), zimozeleň menšia (*Vinca minor*), kukučka vencová (*Lychnis coronaria*) alebo kosatec dvojfarebný (*Iris variegata*). Vyskytuje sa tu aj niekoľko vzácných druhov húb. Pomerne bohaté je zastúpené vtáctvo, z ktorého prevažujú lesné druhy ako sova obyčajná (*Strix aluco*), ďateľ veľký (*Dendrocopos major*), ďateľ malý (*Dendrocopos minor*), brhlík lesný (*Sitta europea*) alebo drozd plavý (*Turdus philomelos*). Preriedené miesta plošiny obýva dudok chocholatý (*Upupa epops*), kým krkavec (*Corvus corax*) vyhľadáva skalné bralá.

Pohanský hrad je v Strednej Európe najzachovanejšou bazaltovou plošinou, ktorú nepoškodili kameňolomami

kutatások pedig bebizonyították, hogy a fennsíkot övező kőfal jelentős részét a kelták emelték.

A Pogányvár csodás fennsíkja elsőként Szabó József figyelmét keltette fel, aki 1860 szeptemberében járt itt először. Utána 1868-ban Nyáry Jenő látogatta meg a fennsíkot, aki elsőként kutatta át barlangjait és régészeti leleteit. Úgy írt róla, hogy *„nincs nálnál nagyobb hegy a vidéken, és szebb kilátás. Erős védőfalat nem építhetne emberi kéz”*.

A környező völgyek fölé mintegy 350 méterre emelkedő hatalmas táblahegy az Ipoly és a Sajó vízválasztója is egyben. A 600×900 méter kiterjedésű fennsík Közép-Európa egyik legeredetibb formájában fennmaradt bazaltfennsíkja. Legmagasabb pontja az Ördög-szikla környékén van 578 m tengerszint feletti magasságban, ahonnan páratlan kilátás nyílik a Medvesalja falvaira. Itt a legvastagabb a bazalttakaró, mintegy 35 méter, észak felé aztán fokozatosan vékonyodik. A pogányvári bazalt kora 4,7 millió év.

Az egykori lávatarakó széleit hatalmas sziklafalak veszik körül. A lágy homokkőaljazaton helyenként tömbökre töredeve meg-megcsuszamlottak a lejtőn. A déli perem alatt egy egész „utcasort” alkotó, 65 méter hosszú kőzettömb suvadt le. Ez a Kőutca. Keleti végében található a Kétágú-kő, amely immár a Pogányvár jelképévé vált. A lesuvadt tömbök szétesése által felhalmozódott kődarabok kőtengereket képeznek. A kőtengerek nemcsak egyedülálló, sajátos jelleget kölcsönöznek a tájnak, de bújóhelyet nyújtanak számos értékes állatfajnak. Főleg gyíkok, kígyók, de ragadozó emlősök is előszeretettel tanyáznak a kövek közötti labirintusokban.

A Pogányvár barlangjairól is híres. A 31 ez ideig átkutatott barlangja a lejtőmozgás különböző stádiumában jött létre. Az egyik legjelentősebb a nyugati peremről leszakadt tömb hasadékan kifejlődött Oszlopos-barlang. Hossza eléri a 182 métert. Az Oszlopos-barlangban észlelték Szlovákia egyetlen nimfadenevér (*Myotis alathoe*) előfordulását, de a barlangi környezethez alkalmazkodott pókfajok és álskorpíók jelenlétét is. Közvetlen a barlang szomszédságában található a 68,5 méteres Sőregi-menedékbarlang, amelynek termei a második világháborúban katonaszökevények menedékeként szolgáltak. A déli szegély peremén nyílik a Nyáry-barlang, ahol az ország egyetlen jelenleg ismert gyökérszitalgamit-előfordulása található.

33. Karakteristickou črtou Pohanského hradu sú kamenné moria
A Pogányvár jellegzetességei a kőtengerek

34. Medzi bazaltovými balvanmi jaskyne Šurický úkrý
A Sőregi-menedékbarlang bazaltbálványai között

35. Dudok chocholatý kŕmujúci mláďatá
Fiókáit elető búbos banka

36. Salamandra škvrnitá na Pohanskom hrade
Foltos szalamandra a Pogányváron

ani stavbami. Lesy a skalné stráne po obvode plošiny v roku 1964 vyhlásili za chránené. Na základe výsledkov výskumov uskutočnených v roku 1994–1995 však v roku 2000 ochranu rozšírili na celú plošinu Pohanského hradu vrátane Karádu na ploche 223,35 ha. V súčasnosti je národnou prírodnou rezerváciou. Navštevovať ju môžeme len po vyznačených turistických chodníkoch.

STEBLOVÁ SKALA

Steblová skala s nadmorskou výškou 486 m je jedným z najnápadnejších bazaltových útvarov doliny Gortvy. Jej vrcholová časť zostala doteraz nezalesnená. Odtiaľ pochádza aj pôvodný názov skaly: „szárkő”, teda plešivá skala. Bazaltové stĺpy s výškou 50 m sú badateľné zďaleka.

Steblová skala nám predstavuje charakter sopečnej činnosti pred 4,6 miliónmi rokov. Akoby sme sa pozreli do vnútra na polovicu rozrezanej sopky. Impozantné bazaltové stĺpy reprezentujú vnútornú časť krátera vyplneného bazaltovou lávou. Vytvárali sa pomalým chladnutím lávy. Láva sa ešte pred utuhtnutím dostala cez úzku štrbinu aj na povrch a vyliala sa do bývalej doliny smerom na sever. Po tomto prúde sa zachoval úzky hrebeň tiahnući sa na Črepovú skalu.

Južná časť vrchola Steblovej skaly má zvláštne čaro. Na južne orientovanom skalnatom podklade s plytkou pôdou sa zachovalo niekoľko zakrpatených dubov. Pripomínajú bonsaj. Strmé svahy navyše zdobia celý rad vzácnych teplo- a suchomilných rastlín. K tomu sa prispôsobilo aj živočíšstvo s charakterom suchých a teplých skalnatých stepí.

37. Kavýle na bazaltových stĺpoch
Árvalányhaj a bazaltoszlopokon

Ez a természeti ritkaság a víz állandó csepegése nyomán ugyanazon helyre összpontosult hajszálgyökerek felnövésével jött létre. Alatta, a déli kötenger kőbálványai között található a Labirintus-barlang. Járatainak összhossza 151 méter. Alsóbb járataiban nyáron sem ritka a jég. A déli lejtő legalsó kötengerének széteső tömbjében található a Cserepes-barlang. Hossza eléri a 81 métert. Nevét a járataiban talált rendkívül gazdag cserépedény-töredékekről kapta. Ezek azt bizonyítják, hogy a barlangot huzamosabb ideig a bronzkori pilinyi és kijétei kultúrák népei lakták, de emberek a középkorban is gyakran keresték fel. A Pogányvár barlangjai bazaltban, vagyis nem oldódó kőzetben jöttek létre, ezért nem tartalmaznak cseppköveket sem. A nagyközönség részére nem nyitottak, látogatásuk ezért nem lehetséges és veszélyes is.

A Pogányváron mintegy 450 magasabbrendű növényfajt sikerült beazonosítani, amelyekből több mint 30 tartozik a védett vagy veszélyeztetett kategóriába. Ilyen a turbánliliom (*Lilium martagon*), fekete kökörcsin (*Pulsatilla pratensis* ssp. *bohemica*), kis télizöld (*Vinca minor*), leánykökörcsin (*Pulsatilla grandis*), bársonyos kakukkszekfű (*Lychnis coronaria*), vagy a tarka nőszirm (*Iris variegata*). Ritka gombafajok is előkerültek innen. Gazdag a Pogányvár madárvilága is. Nagyrészüik erdei faj, mint a macskabagoly (*Strix aluco*), nagy fakopáncs

38. Zakrpatené duby na vrchole Steblovej skaly
Elcsökevényesedett tölgyfák a Szár-kő csúcán

(*Dendrocopos major*), kis fakopáncs (*Dendrocopos minor*), csuszka (*Sitta europea*), énekes rigó (*Turdus philomelos*). A ritkásabb hagyásfás területeket kedveli a búbosbanka (*Upupa epops*), míg a holló (*Corvus corax*) a sziklás hegyoldalak lakója.

A Pogányvár peremrészének sziklás erdeit 1964-ben nyilvánították védett természeti emlékké. Az 1994–1995-ben végzett vizsgálatok eredményei alapján aztán a védelmet 2000-ben kibővítették az egész fennsík területére, a karádi részre, valamint az Erős-ágra is. A Pogányvár Nemzeti Természeti Rezervátum területe ezzel 223,35 hektárra bővült. Csak a kijelölt turistaösvényeken látogatható.

39. Bazaltové stĺpy vyplnívali lievik krátera bývalej sopky
A Szár-kő bazaltoszlopai az egykori kráter tölcséréét töltötték ki

Pre neobyčajné prírodné hodnoty Steblová skalu vyhlásili za prírodnú rezerváciu v roku 2000 na ploche 38 hektárov. Zelená turistická značka, ktorá vychádza z Hodejova, obchádza botanicky najzraniteľšie časti brala, ale umožňuje výhľad na geologicky hodnotné bazaltové stĺpy.

OSTRÁ SKALA

Ostrá skala predstavuje 451 m vysoký, zďaleka viditeľný dominantný kuželovitý vrch severne od Hajnáčky. Vrchol kopca tvorí bazalt, ktorý vyplňa sopúch bývalej sopky. Zriedkavo zachovanú guľovitú odlučnosť bazaltu môžeme vidieť na južnom svahu pod vrcholom. Bazaltovú výplň sopky obklopujú tufy v okolí bývalého krátera. Najpôsobivejšie tufové odkryvy sa zachovali na severnom svahu, kde vytvárajú aj 10 m vysoké bralá. Zvyšky tufov sa vyskytujú aj na východnom úpäťí kopca, medzi Ostrou skalou a Zabodou, kde sa nachádza osamotené bralo s názvom Čertova skala.

Ostrá skala je okrem geologických hodnôt miestom výskytu pôvodných dubových porastov, skalných stepí a vzácnych druhov rastlín, preto bola v roku 2001 vyhlásená za prírodnú rezerváciu na ploche 17,79 ha. Na jej vrchol nevedie turistická trasa.

ZABODA

Zaboda s nadmorskou výškou 471 m je zvyškom lávového prúdu pochádzajúceho z Ostrej skaly. Láva z vulkánu Ostrej skaly sa teda vyliala smerom na východ a zanechala nám miniatúrnu plošinku na Zabode. Plošina je zarastená lesom a obklopujú ju strmé až zvislé bazaltové bralá. Miestami sa okrajové bloky odkláňajú od plošiny a zosúvajú sa dole na mäkkom pieskovcovom podklade, čím vytvárajú divoký bralnatý reliéf. Na severozápadnom svahu sa následkom svahových pohybov vytvoril aj krátky skalný tunel a dve malé jaskynky. Zaboda je od roku 1999 chránená ako prírodná pamiatka na ploche 20,72 ha.

ZOZNAM LITERATÚRY – IRODALOM

- Fejfar, O. 1964: The Lower Villafranchian Vertebrates from Hajnáčka near Filákov in Southern Slovakia. *Rozpr. Úst. Geol.*, 30, Praha.
- Furmánek, V. 1994: Komplexný archeologický prieskum Pohanského hradu nad Starou Baštou. *Obzor Gemera-Malohontu*, 25, 3, Rimavská Sobota, 126-130.
- Fuchs, Th. 1879: Über neue Vorkommnisse fossiler Säugetiere von Jeni Saghra in Rumänien und von Ajnácskő in Ungarn, nebst einigen allgemeinen Bemerkungen über die sogenannte pliozäne Säugetier-fauna. *Verh. Geol. Reichanst.* 3, Wien.
- Futák, J. 1948: Botanické zaujímavosti z okolia Hajnáčky. *Prírodoved. Sborník* 3/4, Bratislava.
- Gaál, L. 2000: Geologická stavba Pohanského hradu so zreteľom na ochranu anorganických prírodných hodnôt. *Ochrana prírody* 18, Banská Bystrica, 5-22.
- Gaál, L. – Eszterhás, I. 1990: Pseudokrasové jaskyne Cerovej vrchoviny – otázky genézy a rozšírenia. *Slovenský kras*, 28, Lipt. Mikuláš, 71-102.
- Gaál, L. – Konečný, V. 1995: Geologická stavba Steblovej skaly v Cerovej vrchovine s dôrazom na jej prírodné hodnoty. *Natura et tutela*, 3, Liptovský Mikuláš, 115-124.
- Gaál, L. – Balázs, P. 1997: Inventarizačný výskum na Pohanskom hrade ukončený. *Chránené územia Slov.*, 32, B. Bystrica, 23-26.
- Holub, J. – Moravec, J. 1965: Floristische Materiale aus dem Hügellande, Filakovská hornatina (Südslowakei). *Biologické práce SAV* 11, 6, Bratislava.
- Hornvát G. 1991: A nőgrádi bazaltvulkánosság. *Földrajzi Értesítő*, 40, 3-4, Budapest, 339-346.
- Jugovics L. 1948: Somoskő-Fülek-Ajnácskő közötti települők bazaltelfordulások. *Magy. Kir. Földtani Int. Évi jelentése 1939-1940-ről*. Budapest, 1-50.
- Kiss G. (szerk.) et al. 2007: A Karancs-medves és a Cseres-hegység Tájévalméli Körzet. Eger, 1-382.
- Klinda, J. 1976: Chránená prírodná pamiatka Hajnáčka - hrad. *Obzor Gemera* 7, 4, Rimavská Sobota.
- Koch A. 1904: Basaltlakkolith az ajnácskői várhegyben. *Földtani Közlöny* 34, Budapest.
- Konečný, V. – Lexa, J. – Balogh, K. – Konečný, P. 1995: Alkali basalt volcanism in southern Slovakia: volcanic forms and time evolution. *Acta Vulcanologica* 7, 2, 167-172.
- Kormos T. 1917: Az ajnácskői pliocén rétegek és faunájuk. *Magy. Kir. Földtani Int. Évi jelentése*, Budapest.
- Kovács Gy. 1992: Ajnácskő. *Gömöri Hírlap* 32, 43. Rimaszombat.
- Kubinyi F. 1863: Ajnácskői ősemlesek. *Magyarhoni Földtani Társ. Munkái* 2, Pest.
- Nyáry J. 1870: Az ó-básti Pogányvár. *Századok* 4, Pest, 97-101.
- Papác, V. – Fenda, P. – Luptáčik, P. – Mock, A. – Svatoň, J. – Christophoryová, J. 2009: Terestrické bezstavovce (Evertebrata) jaskýň vo vulkanitoch Cerovej vrchoviny. *Aragonit* 14, 1, Lipt. Mikuláš, 32-42.
- Repčok, I. 1981: Datovanie niektorých stredoslovenských neovulkanitov metódou stôp po delení uránu (fission track). *Západné Karpaty min., petr., geoch., metalogen.* 8, Bratislava.
- Sabol, M. (edit.) et al. 2004: Early Villanyian site of Hajnáčka I (Southern Slovakia). *Rimavská Sobota*, 1-143.
- Schafarzik F. 1899: Adatok az ajnácskői csontos-árok geologiai ismeretéhez. *Földtani Közlöny* 29, Budapest.
- Stárka, V. 1967: Tajomství a kouzla Pohanského vrchu. *Krásy Slovenska* 44, 2, Bratislava, 56-58.
- Stárka, V. 1983: Za tajemstvími Ragáče. *Turista* 22, Praha.
- Szabó J. 1861: Ajnácskő geologiai viszonyai. *A Kir. Magy. Természettud. Társ. Közl.* 2, Pest, 84-94.
- Szabó J. 1865: Pogányvár hegy Gömörben, mint bazaltkráter. *Math. és Természettud. Közl.* 3, Pest, 320-373.
- Szabó J. 1870: Oligoklas Ajnácskői vidéke bazaltjaiban. *A Magyarhoni Földt. Társ. Munk.* 5, Pest.
- Szepesházy K. 1942: A gömői Ajnácskő környékének bazaltos kőzetei. *Math. és Természettud. Értesítő*. Budapest, 1028-1069.
- Vass, D. et al. 2000: Origin of the Pliocene Vertebrate Bone Accumulation at Hajnáčka, Southern Slovakia. *Geologica Carpathica*, 51, 2, Bratislava.
- Vítek, J. 1983: Nekrasové jaskyně v Cerové vrchovině. *Krásy Slovenska* 60, 10, Bratislava.

SZÁR-KŐ

A 486 méter magas Szár-kő a Gortva-völgy környékének egyik legszembetűnőbb hegycsúcsa. Bazaltoszlopait nem tudta meghódítani az erdő. Innen származik ősi magyar neve is: a „szárkő”, ami „kopasz kőt” jelent. Az 50 méter magasságot is elérő bazaltoszlopok már messziről észrevehetőek.

A Szár-kő élénk tárja a 4,6 millió évvel ezelőtt kitört tűzhányó minden részletét. Mintha belülről szemlélnénk a kettévágott tűzhányót. A bazaltoszlopok az egykori kráter lávával kitöltött belsejét képezik. A bazaltláva egy szűk hasadékon a felszínre is kiömlött és egy sekély völgyben haladt észak felé. Ennek maradványa a Cserép-kő felé vezető szűk hegygerinc.

A déli fekvésű, meleg, köves talajon számos értékes növény- és állatfaj telepedett meg. Különös varázsa van a déli csúcson, ahol a sziklás termőhelyi körülmények miatt tölgyes sziklaerdő maradványa található néhány csökevényesedett, ágas-bogas kocsánytalan tölgygel.

A Szár-kőt 2000-ben nyilvánították természeti rezervátummá 38 hektáron. Csúcsára a Várgedéből kiinduló zöld turistajelzés mentén juthatunk fel, amely ugyan kerüli a védett növények helyeit, de rálátást biztosít a vulkáni képződményekre.

HEGYES-KŐ

A Hegyes-kő 451 m magasságú jellegzetes kúp alakú hegycsúcs Ajnácskőtől északra. A kúphegy csúcsát az egykori tűzhányó lávacsatorniját kitöltő bazalt képezi. Ennek gömbalakú elválása figyelhető meg a csúcs alatti déli lejtőn. A bazaltot az egykori krátergyűrű tufája veszi körül. A tufa különösen szép feltárásai találhatók az északi lejtőn, ahol 10 m magas sziklát is képeznek. A tufa egy másik lepusztult maradványa található a Gortva-pusztától 400 méterre délkeletre. Ez az Ördög-kő magányosan felnyúló sziklacsúcsa. A Hegyes-kő kiemelkedő földtani és botanikai nevezetességei, valamint eredeti tölgyes és sziklagyepes élőhelyei miatt 2001-től természeti rezervátum 17,79 ha területen. Csúcsára nem vezet fel turistaút.

ZABODA-KŐ

A 471 m tengerszint feletti magasságú Zaboda-kő a Hegyes-kő vulkánjából kiömlő lávaár maradványa. Tetejelapos, egy miniatűr erdővel benőtt fennsíkot képez. A fennsíkot meredeken alázuhanó bazaltsziklák veszik körül. A sziklák északnyugati lábánál a mállás és a lejtőmozgások által két kis barlang és egy rövidke kőalagút is létrejött. A Zaboda-kő 1999-től természeti emlékként védett 20,72 ha területen.

40. Výhled na Zabodu
Kilátás a Zaboda-kőre

SOROZATSZERKESZTŐ – REDAKTOR SÉRIE:
Baráz Csaba

SZERZŐ – AUTOR:
Gaál Lajos

FÉNYKÉPEK SZERZŐI – AUTORI FOTOGRAFÍ:
Benedek László (28, 31), Bial Péter (borító),
Gaál József (25), Gaál Lajos (2, 4, 5, 8, 9, 10, 12, 13,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 30, 32, 33, 34, 36, 37,
38, 39, 40), Hanyus István (borító),
Stanislav Harvančík (35),
archív Gemersko-Malohontského múzea (6, 14).

DIGITALIZÁLT TÉRKÉP – DIGITALIZOVANÁ MAPA:
Katona Zoltán (áttekintőtérkép),
Martin Kaczara (3)

FELELŐS KIADÓ – ZODPOVEDNÝ VYDAVATEL:
Dr. Horváth Ákos igazgató
Bükki Nemzeti Park Igazgatóság

NYOMDAI MUNKÁK – LITOGRAFIA:
Garamond Kft. Eger

ISBN 978-963-9817-33-3
Eger – Hajnáčka, 2014

Magyarország-Szlovákia
Határon Átnyúló Együttműködési
Program 2007-2013

Partnerséget építünk

Európai Unió

Európai Regionális Fejlesztési Alap

Készült a „Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 HUSK/1101” keretében a Büki Nemzeti Park Igazgatóság (Eger) által elnyert „Komplex természetvédelmi látogató-tájékoztató rendszer kialakítása a határ menti térségben” című projekt (regisztrációs szám: HUSK/1101/2.2.1/0344) részeként.

A programmal kapcsolatos további információk a www.husk-cbc.eu honlapon érhető el.

Jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.